

“Je moet altijd hoop houden”

Ernst Sillem is geboren op 14 juli 1923 in Baarn als eerste van vijf kinderen. Hij groeit op in een gezin dat goed gesitueerd is en hij heeft een erg fijne jeugd. Zo gaan ze geregeld met het gezin eropuit om te kamperen.

Na de lagere school gaat Ernst naar Het Baarnsch Lyceum. School is echter niet zijn grootste hobby. Veel liever gaat hij vissen, hockeyen of schaatsen. Met het protestantse geloof van zijn ouders heeft hij ook niet veel op; hij vindt het bijvoorbeeld maar vreemd dat zijn moeder niet in een rooms winkeltje wil kopen. Zijn vader werkt bij een bank en komt uit een bankiersgeslacht, maar Ernst is niet van plan om deze traditie voort te zetten. Veel liever wil hij marineofficier worden, net als zijn grootvader van moeders kant, die nog in Atjeh heeft gevochten. Zijn leven zou echter een heel andere wending krijgen.

Eerste verzetsdaad

Ernst heeft een zorgeloze jeugd en ziet de Duitsers in de jaren '30 nog helemaal niet als een bedreiging. De communisten vormen voor hem een veel groter gevaar. Zijn houding tegenover de Duitsers verandert echter van de ene op de andere dag als zij op 10 mei 1940 Nederland binnenvallen. Ernst begrijpt niet dat een bevriend land zo iets kan doen.

In het jaar dat Nederland bezet wordt zit Ernst in de eindexamenklas. Hij komt bij Jaap van Mesdag in de klas, met wie hij al gauw goed bevriend raakt. Samen besluiten ze actie tegen de Duitsers te ondernemen. Dit begint met het stelen van munitie uit een Duitse opslag. Midden in de nacht gaan Jaap en Ernst naar de opslagplaats toe, waar geen enkele bewaking blijkt te zijn. Ze halen een kist onder een dekzeil vandaan en verstoppen die vervolgens een eind verderop. De volgende dag gaat Ernst de loodzware kist halen en er blijken zes kardoezen¹ in te zitten. Met Jaap maakt hij er een bom van, waar ze met behulp van een wekker zelfs een tijdonsteking opzetten. Wanneer ze deze tijdbom echter terug willen brengen naar de opslagplaats, met als doel de boel op te blazen, zijn de Duitsers bezig alles op te ruimen. Ernst bewaart de bom voor een ander juist moment, maar dit komt er nooit.

Leuzen in Het Baarnsch Lyceum

Na de mislukte actie met de bom besluit Ernst op eigen houtje wat te ondernemen. Deze daad zou niet onopgemerkt blijven. In de avond van 23 januari 1941 klimt Ernst stiekem uit het raam van zijn slaapkamer. Met een paar handschoenen, een leeg jampotje en een kwast loopt hij naar zijn school, Het Baarnsch Lyceum. Hier komen hem twee mensen tegemoet. Om geen argwaan te wekken loopt hij de school eerst voorbij en draait hij niet veel later om. Terug bij de school wacht hij tot er een trein voorbij komt, om vervolgens een ruit in te slaan. Als dat is gelukt kruipt hij in stilte naar binnen en haalt in de gangen alle kunstreproducties van de muren. Hij vult het jampotje met inkt en begint te schilderen. “Anti-Duitse leuzen”, vertelt Ernst niet zonder trots. “Overal. Beneden én boven. Ook op een andere manier een beetje, zodat het net leek of twee verschillende mensen bezig waren geweest. En ook dat het te zien was van buiten.”

Hij schildert dertien leuzen op de muren, zoals ‘Weg met het hakenkruis’, ‘Engeland wint!!’ en ‘Oranje boven!!’ Daarna gaat hij naar een kamertje in de school waar een veldbed staat. Hij heeft de ramen verduisterd zodat niemand hem kan zien en slaapt daar tot een uur of vier. Tussen twaalf en vier is het namelijk Spertijd en mag je niet buiten komen.

's Ochtends vroeg loopt Ernst langs een andere route naar huis dan hij gekomen is. Achteraf blijkt dat zijn redding, want als de politie honden inzet om de route van de dader te achterhalen, kunnen zij slechts een deel van de route terugvinden. Precies daar waar Ernst op de heenweg was omgedraaid, lopen de honden door naar het naastgelegen dorp Soest.

¹ Houders die kruut bevatten voor geschut.

Hiermee stopt het onderzoek echter niet. De Baarnse politie verhoort meer dan zestig mensen en de Duitsers laten de leerlingen uit de hoogste klassen een schrijftest doen. Het leidt allemaal nergens toe. Wel merkt Ernst dat het verhaal van zijn verzetsdaad al snel door heel Nederland rondgaat. Als hij op 6 februari meedoet aan de zevende Elfstedentocht en onderweg aan iemand vertelt dat hij uit Baarn komt, wordt hem namelijk direct gevraagd of hij degene is die achter de verzetsdaad zit. Ernst ontkent dit. Niemand mag immers weten wat hij heeft gedaan. Zelfs zijn goede vriend Jaap weet van niks. Tegelijkertijd doet het hem wel een groot genoegen dat er zelfs in Friesland over zijn actie gesproken wordt. Zijn doel is dat er beweging komt in de anti-Duitse mentaliteit.

Mislukte Engelandvaart

Na deze geslaagde actie is Ernst nog niet tevreden, hij wil nog meer kunnen betekenen voor zijn land. “Je kon niet veel doen, en wat je deed hielp toch niet om de oorlog te winnen”, vertelt Ernst. “Dus wilden we naar Engeland om werkelijk dienst te nemen. Dan kon je tenminste officieel oorlog voeren.”

Zijn gedachten zet hij in de nacht van 31 augustus op 1 september 1942 om in daden. Die nacht stapte hij samen met Jaap in een vouwkano om vanuit Goeree naar Engeland te varen. Het relaas van die goed voorbereide maar onfortuinlijke Engelandvaart is uitgebreid beschreven in de biografie van Jaap. De overtocht eindigt als ze al kort na vertrek in slecht weer terecht komen en water maken. Als ze ten onder dreigen te gaan, blaast Jaap als laatste redding het SOS-signaal op de trompet die hij van huis heeft meegenomen. Zo weten ze de aandacht te trekken van een schip van de *Kriegsmarine*, dat hen op het laatste nippertje oppikt. Achteraf blijkt dit het begin van een lange weg naar huis.

Kamp Amersfoort

Vanaf het schip worden Ernst en Jaap afgeleverd bij het Haagseveer, een gevangenis in Rotterdam. Daar brengen ze twee nachten gescheiden van elkaar door in een donkere cel alvorens ze door de SD overgedragen worden aan de rivierpolitie. Twee weken later worden ze overgebracht naar Kamp Amersfoort.

Kamp Amersfoort is een *Polizeiliches Durchgangslager*, van waaruit de meeste gevangenen verder gaan naar een concentratiekamp in Duitsland. Toch zijn de omstandigheden hier niet beter dan in menig concentratiekamp. “Amersfoort was een rotkamp,” aldus Ernst. “Je moest verdomd hard werken, het was rotweer en je kreeg geen pest te eten.”

Om te kunnen overleven bedenkt Ernst geregeld manieren om zichzelf warm te houden en om aan eten te komen. Zo ook tijdens de *Ausrodung*, waarbij hij grond moet omspitten langs het bos. Op deze plek kan hij, als de bewakers even niet opletten, beukenootjes rapen die hij later op de wc schoonmaakt en opeet. Bovendien liegt hij, om het niet zo koud te hebben, dat hij kleermaker is, waardoor hij in het *Strohsack Kommando* geplaatst wordt. Zo kan hij enige tijd binnen werken.

Hiernaast vertelt Ernst over Kamp Amersfoort: “Daar heb ik ook geleerd om kapitalist te zijn.” Op het moment dat Ernst in Amersfoort aankomt, heeft hij geen geld. Om dit op te lossen leent hij in het kamp twee gulden van iemand die hij slim investeert. Van het geld koopt hij tabakstelen waarmee hij zelf sigaretten kan draaien. In plaats van deze zelf op te roken verkoopt hij ze voor vijf gulden. “Zo heb ik geld verdiend en die twee gulden weer teruggegeven.” Van de winst kan hij iets extra's te eten kopen in het kamp.

In het strafcommando

Ernst doet veel om te kunnen overleven, maar van zijn principes probeert hij niet af te wijken. Nadat de vader van Jaap de kampcommandant een bezoek heeft gebracht om te zeggen dat hij Jaap en Ernst niet zo slecht moet behandelen omdat “het enkel kwajongens zijn”, moeten ze zich melden bij de commandant. “Nou, ik had helemaal geen bezwaar om te zeggen waarom we geprobeerd hebben in Engeland te komen. En Jaap ook niet. Daaruit bleek dat we er niks van geleerd hadden en nog steeds tegen de moffen waren. Toen hebben ze ons in het strafcommando gedaan.”

In plaats van dat ze erop vooruit gaan, krijgen Jaap en Ernst het slechter. Ze moeten de hele dag hout hakken met botte bijlen en ze krijgen nog minder te eten dan de rest van de gevangenen. Bovendien moeten ze iedere dag uren in de rozentuin staan, een prikkeldraadomheining in het kamp.

Gelukkig zitten Ernst en Jaap niet zo lang in het strafcommando. Korte tijd later wordt het kamp namelijk tijdelijk ontruimd. Op 17 januari 1943 worden alle gevangenen overgeplaatst naar concentratiekamp Vught. Zo ook Jaap en Ernst.

Vught

Ze worden met de trein op transport gezet niet wetende wat hun in Vught te wachten staat. Uiteindelijk stoppen ze op station 's-Hertogenbosch, waar Ernst kans ziet om zijn ouders te laten weten waar hij naartoe gaat. Hij laat een klein briefje naast het perron vallen en een vrouw die het ziet, stuurt het briefje op naar zijn ouders.

Lees S.V.P aan M. en Kees ^{16 Jan}
A.H. Sillem Koninginneweg
2 Bussing weten dat Ernst
(tel 7726) en Jaap naar
Vught verhuisd zijn
wel pakket sturen!

Over Vught zegt Ernst: “Daar hebben we veel plezier gehad. We waren de eersten die daar aankwamen, dus dan had je de beste baantjes.” De gevangenen kunnen ook pakketten krijgen van thuis, en hoewel de Duitsers er veel uitpikken is het toch nét dat extra beetje eten dat ze helpt.

Straffen zijn er in Vught ook en die kan Ernst meestal niet ontlopen. Zo moet hij geregeld *hinleggen* en *aufstehen* in de modder. Daar wordt hij erg vies van. “Maar”, vertelt hij met opgeheven hoofd, “dat ging allemaal wel voorbij.”

Op een dag verliest Ernst tijdens deze straf tweeëneenhalve gulden in de modder. Wanneer hij dit in de barak gefrustreerd aan Jaap vertelt, vraagt een jongen uit dezelfde barak wat voor vorm die tweeënhalve gulden had. Ernst antwoordt dat het twee gulden en twee kwartjes waren, waarna blijkt dat de jongen zijn geld gevonden heeft. Zo krijgt Ernst zijn geld terug. “Dat is iets heel bijzonders natuurlijk, dat je dat teruggeeft.”

Ondanks dat Vught in de herinnering van Ernst niet het zwaarste kamp is geweest, zag hij wel dat de Joden het er erg slecht hadden. Zij krijgen nog minder te eten dan de rest, al weet niemand weet dan nog dat zij in het oosten systematisch vermoord worden. Bovendien weet niemand wanneer de oorlog afgelopen is. Ernst is altijd hoopvol gesteld, of, zoals hij zelf zegt “veel te hoopvol eigenlijk.” Samen met hem denken velen dat het binnenkort wel afgelopen zal zijn, helemaal na de nederlaag van de Duitsers bij Stalingrad. Volgens Ernst is dit optimisme heel erg belangrijk, het houdt het leven erin. “Je moest altijd hoop houden.”

Natzweiler

Eind juni 1943 gaan Ernst en Jaap opnieuw op transport. Dit keer gaan ze via Amersfoort naar concentratiekamp Natzweiler in de Elzas, waar ze begin juli aankomen. Ook tijdens dit transport weet Ernst het voor elkaar te krijgen om zijn ouders te laten weten waar hij is. Een spoorwegwerknemer raapt zijn briefje op en stuurt dit op naar zijn ouders.

Dat het er in Natzweiler anders aan toe gaat dan in Vught wordt al snel duidelijk. Ze mogen geen pakketten meer ontvangen en ook geen brieven meer schrijven. De reden hiervoor is dat Natzweiler een *Nacht und Nebel*-kamp is. Niemand mag weten waar ze zijn. Het is de bedoeling dat de gevangenen ‘in het niets verdwijnen’.

In Natzweiler krijgt Ernst te maken met zo mogelijk nog extremer geweld dan waarmee hij in Amersfoort werd geconfronteerd. Zo moeten de gevangenen regelmatig aantreden om toe te zien hoe een medegevangene wordt opgehangen. De keer dat dit lot een jongeman treft, staat hem en veel andere oud-Natzweilers in het geheugen gegrift. De jongen staat op een stoel met een touw om zijn nek. Kampcommandant Josef Kramer trapt de stoel onder zijn voeten weg. Ze kijken allemaal toe hoe de jongen langzaam stikt. Als de jongen niet meer beweegt schreeuwt Kramer de gevangenen in het Duits toe: “Nu zien jullie wat er gebeurt als je je probeert te verzetten. En wanneer jullie je alle tweeduizend verzetten, dan hang ik jullie alle tweeduizend op. Het zal me een worst wezen!”

Veel opgewekter kan Ernst vertellen over zijn aanvaring met Van de Kastele, iemand van hogere stand die dan net nieuw is in het kamp. Met de groep Nederlanders mag hij één keer in de twee weken douchen. De gevangenen moeten voor het douchen hun kleren en klompen achterlaten in een lokaal. Hun kleren vinden ze nadien makkelijk terug, hun nummer is er

immers op genaaid. Met de klompen daarentegen is er altijd veel gedoe. Op een dag lukt het Ernst niet zijn eigen klompen terug te vinden en dus gaat hij op zoek of hij ergens anders een passend paar kan bemachtigen. Nietsvermoedend trekt hij de klompen van generaal Van de Kastele aan. De generaal, hard op zoek naar zijn klompen, wordt dan ook enorm boos als hij merkt dat Ernst deze aan heeft. Ernst blijft kalm en antwoordt: “Maak je niet zo druk, neem een paar andere. Hier. Als je wil, krijg je je klompen terug.” Zo gezegd zo gedaan, maar ’s avonds spreekt Pim Boellaard, de vertrouwensman van de Nederlanders, hem op zijn actie aan. “Ga nou naar die generaal en maak je excuses, dat er geen *bad feelings* overblijven”, dringt hij aan. Ernst neemt het advies ter harte, waarna de generaal zijn excuses nors in ontvangst neemt. Ernst: “Dat is [later] allemaal weer in orde gekomen.”

De beruchtste werkplek in Natzweiler is de *Steinbruch*, een steengroeve waar de gevangenen steen moeten hakken. Het is zwaar lichamelijk werk waar velen aan onderdoor gaan. Ernst heeft dit werk vier maanden gedaan en is daarna als hulp-elektricien aangesteld. Maar ook de elektriciens krijgen erg weinig te eten. Over zijn baas, een Elzasser die door de Duitsers in dienst was genomen, zegt Ernst: “En toen merkte hij na een maand of twee dat er van de twaalf elektriciens nog maar vier over waren. De anderen waren dood.” Voor de Elzasser is dit de aanleiding om Ernst en de andere elektriciens stiekem meer eten te geven. Onder andere dit helpt Ernst door zijn tijd in Natzweiler heen. Op 5 september 1944 wordt hij opnieuw op transport gezet, als Natzweiler voor de oprukkende geallieerden werd ontruimd.

Transport

Het transport naar Dachau is erg zwaar. Met een man of vijftig worden ze in een veewagen gezet. Twee Duitsers bewaken de deur. Zij kunnen op een stoel zitten, maar voor de gevangenen is dat er niet bij. Met een rantsoen voor slechts twee dagen zijn ze drie of vier dagen onderweg. Ernst herinnert zich dat er één pot was waar iedereen zijn behoeften in moest doen. Telkens als ze stoppen wordt de pot één keer omgespoeld en gevuld met water. Dit is voor de gevangenen het drinkwater.

Op het station van Karlsruhe neemt de reis een onverwachte wending. Ze worden gebombardeerd. De twee Duitse bewakers vluchten de wagen uit en trekken de deur achter zich dicht. “Wij zaten in die wagons, die wagons stonden te schudden en dan hoorde je al die scherven tegen de kast aanvliegen.” Gelukkig raakt er niemand gewond en de volgende dag gaat de trein weer verder.

Dachau

Eenmaal in Dachau aangekomen, moeten ze naakt buiten staan. “Het was september, het was warm”, zegt Ernst nuchter. Veel vervelender vindt hij het dat er niets te eten en te drinken is. Als iemand hem vraagt of hij een stukje brood wil, gaat hij hier dan ook gretig op in. Hij begint te kauwen, maar kan het stukje brood niet doorslikken. Hij heeft de afgelopen dagen zo weinig te drinken gehad dat hij helemaal geen speeksel meer heeft.

Noodgedwongen bewaart hij het stukje brood achter zijn kiezen.

's Avonds mogen ze het *Waschraum* in. Onder de douche laat Ernst zijn mond vollopen met water, nu kan hij het stukje brood wel wegstrijken. De hele nacht moeten ze naakt in het *Waschraum* blijven, waar een vriend van Ernst sterft. “Die zie ik nog op de betonbodem liggen...”

De volgende dag wordt Ernst direct naar het buitenkamp Allach gestuurd. Hier werkt hij drie maanden als elektricien, net als in Natzweiler. Eind januari 1945 wordt hij weer teruggestuurd naar Dachau. Hij is dan ziek en samen met generaal Van de Kastele, met wie hij in Natzweiler de aanvaring over de klompen had, strompelt hij arm in arm naar de ziekenbarak. Zowel bij de generaal als bij Ernst wordt tyfus geconstateerd. Hierna verliest Ernst hem uit het oog want ziek als hij is moet hij midden in de winter meermaals van de ene naar de andere ziekenbarak lopen. Gelukkig is Ernst nog maar twintig jaar en is zijn lichaam sterk genoeg om beter te worden. Uiteindelijk is hij tien dagen buiten bewustzijn. “Dan, heel langzaam, komt alles weer terug. Je kan je weer een beetje bewegen, je kan weer kijken en je kan weer je hoofd omdraaien.”

De veel oudere Van de Kastele overleeft het niet.

Bevrijding en thuiskomst

Als de Amerikanen Dachau op 29 april 1945 bevrijden, is Ernst enigszins opgeknapt van de tyfus. Toch duurt het nog een hele tijd voordat hij weer terug kan naar Nederland. Noord-Nederland is in die tijd nog niet bevrijd en er wordt niks georganiseerd om de Nederlanders uit Duitsland terug te halen. Ondertussen verandert er wel veel in het kamp. De Amerikanen geven de overgebleven gevangenen goed te eten en ze krijgen meer ruimte om te slapen.

Op 27 mei, bijna een maand na de bevrijding, is het dan zo ver. Ernst kan samen met 115 anderen met de groep Pieké terug naar Nederland. “We hebben veel plezier gehad onderweg want we waren blij dat we weer [op weg] naar huis waren.”

Thuis weet niemand of Ernst nog in leven is en eenmaal terug wordt hij met open armen ontvangen. Een aantal mensen vraagt hem of hij weet of een familielid van hen nog in leven is. “En dat was heel triest, want er waren erbij waarvan ik wist dat ze dood waren.” Zelf pakt hij na de oorlog zijn leven gauw weer

op en spreekt hij nog maar zelden over zijn tijd in het kamp. “Als het achter de rug is de ellende, dan is het afgelopen bij mij.”

Na de oorlog

Ernst haalt zijn rijbewijs en gaat aan het werk als chauffeur bij het Rode Kruis in Utrecht. Later werkt hij bij luchtvaartmaatschappij KLM als personeelsmedewerker. Na een tijd moet hij van werklocatie veranderen. Hij komt terecht in Amsterdam, waar het hem niet zo goed bevalt. Veel liever wil hij naar het buitenland. Dit lukt als hij een visum voor zes maanden voor Marokko krijgt. Uiteindelijk blijft hij er 28 jaar en runt er jarenlang een citrusplantage.

Samen met zijn vrouw Clara krijgt hij zes zonen, maar zijn vrouw wordt geestesziek en Ernst moet alleen voor zijn kinderen zorgen. “Verdomd moeilijke tijden zijn dat geweest hoor, omdat je overal verantwoordelijk voor bent.”

Hoewel hij positief in het leven staat, wordt het voor Ernst wel erg zwaar als zowel zijn tweede als zijn derde vrouw aan kanker overlijden. Hij is inmiddels naar Frankrijk verhuisd waar hij tot op de dag van vandaag woont. Eerst woont hij in een huis in de Ardèche met zijn derde vrouw Nicole, maar als het haar niet meer bevalt, gaat hij op zoek naar iets anders. Hij koopt een ruïne in de Provence en knapt deze zelf volledig op. “Dit huis is helemaal prachtig geworden. Het is geweldig groot”, vertelt Ernst trots. Hij vindt het wel jammer dat hij dit geluk niet langer kan delen met Nicole, maar Ernst zit niet bij de pakken neer. Na het overlijden van Nicole krijgt hij nog een keer een vriendin, maar als zij hem door haar alzheimer niet meer herkent, besluit hij dat het mooi is geweest met zijn zoektocht naar de liefde. “Het houdt niet op bij mij. Het eindigt altijd met een of ander drama.”

Genieten

Ondanks alles heeft Ernst altijd van zijn leven genoten en dat doet hij nog steeds. “Dat is het grote voordeel van in een concentratiekamp gezeten te hebben”, vindt hij, “dat je daarna alles kunt laten passeren.” Als hij op zijn leven terugkijkt, vindt hij dat alles erg leerzaam is geweest. Hij vertelt dat hij het leven als een soort school beschouwt. “Het is net of je telkens weer voor een of andere overgang of proefwerk staat waar je je doorheen moet worstelen. En als je het gedaan hebt, heb je vakantie en dan begint het weer opnieuw.”

Geschreven door Tess Meerding (1995) en Sydney Weith (1996) voor het herinneringsboek in de Verzoeningskerk in de Gedenkstätte Dachau en hun vwo-profielwerkstuk.

Belangrijkste bronnen:

- Interview met Ernst Sillem, door Tess en Sydney op 13 en 14 september 2013
- Interview met Ernst Sillem in de Gedenkstätte Dachau, door Albert Knoll op 1 mei 2010
- Archiefstukken ITS Bad Arolsen
- Proces-verbaal inbraak Het Baarnsch Lyceum, 1941, Archief 216k, toegangsnummer 475, NIOD Amsterdam

Dachau 22 maart 2014

Ernst Sillem

Tess Meerding

Sydney Weith